

CRIMINAL LIABILITY AND ECONOMIC CRIME

Pavel Kotlán¹

Abstract

The article deals with criminal liability in the relation to economic crime (non-violent crime committed by a person involved in business as part of a business activity, the purpose of which is to gain an unjustified economic benefit or to cause property damage) including the criminal liability of legal persons. Special attention is paid to the material aspect of crime (it means social harmfulness of the individual elements – subject, object, fault, action and injury connected by causal link). The main aspect of the criminal liability is the subsidiarity of criminal repression which is often interpreted incorrectly. From analysis of the factors of the criminal liability presented on real examples of economic crime is created correct interpretative scope; alternatively it leads to the *de lege ferenda* proposals. For interpretation of law were mainly applied the method of value consistency and formal systematic approach.

Keywords

Economic crime; criminal liability; subsidiarity of criminal repression; legal person

I. Úvod

Trestní odpovědnost sama o sobě je složitým problémem, a ve vztahu k ekonomické kriminalitě to platí dvojnásob. Účelem práce je nastínit rozhodující faktory trestní odpovědnosti při řešení ekonomické kriminality, tj. nenásilné trestné činnosti osoby zúčastněné na podnikání, v rámci podnikatelské činnosti, jehož účelem je, byť zprostředkovaně, zisk neoprávněného majetkového prospěchu nebo způsobení majetkové škody.² Analyzovány budou často se vyskytující problémy a sporné otázky, se zvláštním zřetelem na materiální vyjádření formálních znaků trestného činu.

II. Základy trestní odpovědnosti

Základem trestní odpovědnosti je trestný čin, tj. trestné jednání, jemuž odpovídá zákonný popis trestněprávně zakázaného chování, včetně hrozby trestu.³ Při vymezení trestní odpovědnosti je na místě vycházet, v souladu s názorem „brněnské školy“, z formálně materiálního pojetí, tj. jediným základem trestní odpovědnosti je trestný čin (čin soudně trestný), jehož formální znaky nutno vykládat materiálně, tj. prostřednictvím nich se projevující společenskou škodlivostí.⁴ Materiální stránka trestného činu tak nestojí mimo znaky skutkové podstaty, protože to by znamenalo přihlížet k okolnostem případu a v konečném důsledku nerovnost/nespravedlnost.⁵ Jenom v tomto smyslu nutno chápat základní princip trestání *nulla poena sine crimine*, tj. že podmínkou trestu je existence trestněprávního jednání.⁶

Smyslem trestního práva je přitom právě společenská spravedlnost (*soziale Gerechtigkeit*), co by podstata materiálního právního státu (*materieller Rechtsstaat*).¹ Tento „materiální náhled“ na

¹ PRIGO University. Vítězslava Nezvala 801/1, 736 01 Havířov, Czech Republic. E-mail: pavel.kotlan@prigo.cz.

² Blíže viz KOTLÁN (2019a).

³ TRIFFTERER, O. (1985), s. 10. Trístupňové rakouské/německé vychází v prvním stupni ze skutku, který naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, je jednáním protiprávním (druhý stupeň), a má požadovaný stupeň zavinění (třetí stupeň). Tamtéž, s. 25.

⁴ KRATOCHVÍL (2012), s. 165-211; KRATOCHVÍL (2015); KANDOVÁ (2018).

⁵ KRATOCHVÍL (2012), s. 190. Stejně tak uvádí již Finger, že trestní právo trestá bez ohledu na osobnost pachatele a okolnosti případu. FINGER (1904), s. 6.

⁶ FEUERBACH a MITTERMAIER (1847), s. 41.

⁷ ROXIN (1973), s. 10.

trestný čin je vlastní (minimálně) kontinentálnímu právu všeobecně, jak potvrzuje i francouzský přístup, podle kterého je protiprávní jednání (*actus reus*) materiálním prvkem trestného činu a zavinění (*mens rea*) prvkem morálním.

Shora uvedené pojetí trestní odpovědnosti bych se pokusil poněkud modifikovat, resp. domyslet do praktických důsledků. Vymezení subsidiárně pojímané trestní odpovědnosti je v recentní právní úpravě dáno především § 12 odst. 2 tr. zákoníku: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Tato formulace je však nejen vyjádřením formálně materiálního pojetí, nýbrž vytváří, jako samostatnou podmínku trestní odpovědnosti nedostatečnost vyvození netrestní odpovědnosti (*sufficiens ratio*) – viz dikce „... *ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Tímto legislativním prostředkem se, byť možná nezamýšleně, realizuje přiměřenost trestní sankce, a to i nezávisle na společenské škodlivosti. Jinými slovy, i za (dostatečně) společensky škodlivý skutek může být nevyvozena trestní odpovědnost, pokud je *sufficiens ratio* (odpovědnost podle jiných právních předpisů) dostatečná. Jaká jiná právní odpovědnost však může být v tomto smyslu dostatečná? Nejedná se tedy jen o hypotetickou situaci? Domnívám se, že nikoliv, a to minimálně z důvodu, se kterým zákonodárce (pravděpodobně) nepočítal: korekce trestní odpovědnosti právnických osob (bude níže rozebráno).

Naproti tomu nutno odmítnout snahu vztahovat uplatnění soukromoprávní odpovědnosti, či dokonce pouhou možnost její uplatnění, na (ne)vyvození odpovědnosti trestní. U veřejnoprávní odpovědnosti se jedná o jiný účel než u odpovědnosti soukromoprávní, a stěžejně tak lze najít příklad, kdy by odpovědnost soukromoprávní dostatečně nahradila odpovědnost trestní.² Na tomto faktu nemůže ničeho změnit ani tendence zahrnovat do (civilní) náhrady škody tzv. punitive damages, co by prvek trestání.³ Naopak je zde nebezpečí, že by se trestní represe „rozměňovala“ i mimo trestní řízení, což by ovšem bylo v rozporu s uvedeným principem *nulla poena sine crimine*.⁴

Druhé „domyšlení“ formálně materiálního pojetí nás vede k závěru, že závěr Stanoviska Nejvyššího soudu⁵ (a na něj navazující judikatury), že „*bude aplikace zásady subsidiarity trestní represe a z ní vyplývajícího principu ultima ratio nepochybně vyloučena zejména v případech zvláště závažných zločinů a zpravidla i u zločinů*“ není přesný. Kategorie trestných činů, které jsou vymezeny jako zločiny či zvláště závažné zločiny, se odvíjí od trestní sazby (viz § 14 tr. zákoníku) a ta v případě ekonomické kriminality závisí především na způsobeném následku ve formě majetkové škody. Ovšem následek, jak bude podáno dále, není jediným znakem skutkové podstaty rozhodující o společenské škodlivosti skutku. Proto i skutek, jehož jiný zákonný znak vykazuje „deficit“ v nedostatečné společenské škodlivosti, nelze považovat za trestný čin.

⁹ Často tak argumentuje obviněný či jeho obhájce tehdy, je-li paralelně s trestním řízením veden soukromoprávní spor, zvláště je-li v něm obviněný neúspěšný. Např. obviněný z trestného činu poškození věřitele dle § 222 tr. zákoníku argumentuje tím, že poškozený úspěšně namítal relativní neúčinnost právního jednání dle § 589 a násl. občanského zákoníku (OZ).

¹⁰ „*Damages, other than compensatory or nominal damages, awarded against a person to punish him for his outrageous conduct and to deter him and others like him from similar conduct in the future*“ - náhrada škody, jiná než kompenzační či nominální, uplatněna vůči osobě jako trest za její nehorázné jednání, za účelem, aby ona a jí podobné byly v budoucnosti od takového jednání odrazeny. MEURKENS a NORDIN (2012), s. 4.

¹¹ GERLOCH a BERAN (2014), s. 37-66.

¹² Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

III. Trestní odpovědnost právnických osob

S účinností od 1. 1. 2012 byla zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob (TOPOZ)⁶ zavedena rovněž trestní odpovědnost právnické osoby.⁷ Ta je založena na konceptu tzv. přičitatelnosti. Pokud je tedy fyzickou osobou jednající za osobu právnickou (§ 8 odst. 1 písm. a) až d) a odst. 2 TOPOZ), v jejím zájmu či v rámci její činnosti (§ 8 odst. 1 TOPOZ),⁸ spáchán trestný čin, s výjimkou trestného činu uvedeného v § 7 TOPOZ, je přičten i osobě právnické.⁹

Odpovědnost právnické osoby není kolektivní odpovědností v tom smyslu, že by bylo možné automaticky činit odpovědnými všechny fyzické osoby, které byly členem rozhodujícího kolektivního orgánu (zastupitelstvo obce, představenstvo obchodní společnosti apod.). Nutno tedy vždy zkoumat trestní odpovědnost každé fyzické osoby, a jsou-li splněny podmínky přičitatelnosti, vyvodit i trestní odpovědnost osoby právnické.¹⁰

Zákonodárcem zvolená varianta trestní odpovědnosti právnické osoby je závislá na trestní odpovědnosti fyzické osoby do shora uvedené míry – tj. jako výraz přičitatelnosti. Proto se uplatní i tehdy, není-li zjištěna konkrétní fyzická osoba-pachatel (§ 8 odst. 3 TOPOZ), i tehdy je-li fyzická osoba-pachatel potrestána. Posledně zmíněný fakt, tedy souběžná přičitatelnost, zásadně odlišuje pojetí trestní odpovědnosti od odpovědnosti soukromoprávní.

Důsledkem konceptu přičitatelnosti je tak zvláštní forma odpovědnosti, již nelze nazvat odpovědností subjektivní (za zavinění), ale ani přímo objektivní (za výsledek), byť posledně uvedené se podobá více. V podstatě jde o to, že pro trestní odpovědnost musí být objektivně splněny podmínky přičitatelnosti, přičemž jednou z nich je zaviněné trestněprávní jednání pachatele-fyzické osoby (podmínka zavinění se tak ve vztahu k právnické osobě-pachateli „objektivizuje“).

Lze říci, že trestní odpovědnost právnické osoby (přičitatelnost) je do značné míry postavena na zjištěném deficitu v kontrolní a řídicí činnosti,¹¹ takže existence příslušných opatření v této oblasti znamená ve smyslu § 8 odst. 2 písm. b) TOPOZ nebo § 8 odst. 5 TOPOZ trestní neodpovědnost/„vyvinění“. Příslušná opatření (tzv. compliance program, etický kodex, provádění kontrol, trestání za prohřešek atd.) však musí být výrazem reálné snahy právnické osoby, aby ochranná opatření fungovala v praxi.¹²

Logicky nelze uvažovat o tom, že by se materiální naplnění formálních znaků zkoumalo i ve vztahu k právnické osobě, avšak je možné uvažovat, jak bylo naznačeno výše, o korekci prostřednictvím *sufficiens ratio* (§ 12 odst. 2 in fine). V praxi lze objevit minimálně dvě situace, kdy se jeví trestní represe proti právnické osobě nadbytečná. První z nich je obchodní

¹³ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ K argumentaci v tomto směru týkající se setrvání u správního trestání právnických osob v Německu (na místo zavedení trestní odpovědnosti), zejména s ohledem na absenci „morální viny“ právnické osoby a nepřípadnost aplikace trestních sankcí viz DUBBER a HÖRNLE (2014), s. 335-338.

¹⁵ Judikatura přitom (správně) směřuje k tomu výkladu, že trestný čin spáchaný nikoliv v zájmu právnické osoby, nelze právnické osobě přičítat (např. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015 či Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016). Každopádně se jeví jako příhodnější nahradit oba uvedené termíny („zájem“ a „v rámci činnosti“) termínem „prospěch“, jak činí např. rakouská úprava („zu seinen Gunsten“), tedy směřující k obohacení či k ušetření výdajů právnické osoby. FABRIZY (2010), s. 1099.

¹⁶ Pojetí trestní odpovědnosti právnických osob v ČR ve vztahu k fyzickým osobám, jejichž jednání je právnické osobě přičitatelné, je blízký model v USA, tedy lze v zásadě dovést trestní odpovědnost za jednání každého zaměstnance, bez ohledu na postavení v korporaci. Naproti tomu v Anglii a v jiných zemích s právem common law, je odpovědnost odvozena od „directing mind“ of the corporation, tj. řídicích osob. DUBBER a HÖRNLE (2014), s. 339-340.

¹⁷ V souladu s tím PURY a ŠÁMAL uvádějí, že v případě rozhodování kolektivních orgánů „nejde o žádnou kolektivní odpovědnost všech členů takových orgánů, ale vždy se musí individuálně zkoumat, zda určitá fyzická osoba nebo právnická osoba naplnila všechny podmínky k tomu, aby mohla odpovídat za trestný čin, byť může jít o více takových osob jako spolupachatelů“. PURY a ŠÁMAL (2018).

¹⁸ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., komentář k § 8.

¹⁹ CHROMÝ, J. a LOGESOVÁ, J. (2018), s. 26.

společnost, která je nefunkční – tj. jako „mrtvá schránka“ nebo „kriminální společnost“.¹³ Taková společnost by měla být dle ustanovení příslušného právního předpisu o nucené likvidaci zrušena (viz zejména § 172 odst. 1 písm. b) a c) OZ a § 93 písm. a), b) a c) zákona o korporacích č. 90/2012 Sb., ve znění novely č. 458/2016 Sb.). Trestní postih, který nemůže být nikdy přísnější než zrušení společnosti, je tak zjevně nepřipadný. Nehledě k tomu, že jakýkoliv trest proti právnické osobě, která je nefunkční, se mívá účinkem a činí z trestní odpovědnosti právnické osoby karikaturu.¹⁴ Druhou situací je trestný čin, který vyjde najevo až v okamžiku, kdy se již obměnil „personální substrát“ právnické osoby (majitel i statutární orgán). Pokud nové osoby angažované ve společnosti neměly s činností předchozích nic společného a neprokáže se, že o trestném činu věděly, bylo by trestání právnické osoby – tj. vlastně těchto nových, s trestnou činností nijak nespjatých osob, v rozporu s principem, že každý by měl odpovídat jen za jednání, které je v jeho sféře vlivu. Aplikace § 12 odst. 2 in fine tr. zákoníku se zde jeví vhodným prostředkem, jak neuplatnit trestní represi: tedy onou dostatečnou „odpovědností podle jiných právních předpisů“ bude trestní odpovědnost fyzické osoby za právnickou osobu jednající.¹⁵ Ustanovení § 12 odst. 2 in fine tr. zákoníku by tak zafungovalo jako jakési „pošvýcarštění“ české trestněprávní úpravy, tj. trestní odpovědnost právnické osoby – s ohledem na trestní odpovědnost fyzické osoby – by se uplatnila subsidiárně.¹⁶

IV. Skutková podstata trestného činu obecně

Jak již bylo naznačeno, základem trestní odpovědnosti jsou znaky skutkové podstaty trestného činu, tedy všechny znaky, z nichž je skutková podstata složena.¹⁷ Ty jsou tradičně a výstižně reprezentovány objektem, objektivní stránkou, subjektem a subjektivní stránkou. Při výkladu trestní odpovědnosti (ale i při výkladu jakékoliv jiné právní odpovědnosti za delikt) považují za logickou posloupnost, která sleduje algoritmus aplikovaný autory brněnské publikace *Praktikum z trestního práva*:¹⁸ *subjekt* › *objektivní stránka* (jednání a následek spojené příčinnou souvislostí) › *objekt* (chráněný zájem) › *subjektivní stránka* (zavinění). To znamená, že účelný postup při stanovení trestní odpovědnosti, tedy předpokladů odpovědnosti pro udělení trestní sankce postupně identifikuje odpovědný subjekt (pachatele), jeho protiprávní jednání související s následkem (jež lze subsumovat pod skutkovou podstatu určitého trestného činu), ohrožený/porušený chráněný společenský statek a požadovanou formu zavinění.

Vzhledem k tomu, že trestní odpovědnost je v této práci zaměřena na ekonomickou kriminalitu, nutno zdůraznit, že uvedené znaky skutkové podstaty budou analyzovány právě s ohledem na tuto trestnou činnost, a že budou podrobeny „ostrému materiálnímu pohledu“.

V. Subjekt trestného činu (pachatel)

Subjektem trestného činu je osoba deliktně způsobilá, tj. ve věku nejméně 15 let (§ 25 tr. zákoníku), a taková, která nebyla v době spáchání skutku (zaviněně)¹⁹ nepřičetná (§ 26 tr.

²⁰ Blíže viz KOTLÁN (2016), s. 242.

²¹ „Nepřímý důkaz“ o tom, že Nejvyšší soud dovozuje trestněprávní závěry pro případ, kdy se právnická osoba ukazuje v průběhu trestního řízení nefunkční, je rozhodnutí (Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 15 Tdo 902/2013), v němž připouští uplatnění náhrady škody po fyzické osobě, jednající za osobu právnickou, je-li náhrada škody na právnické osobě „nevykonatelná“ (podobně i DOLEŽEL, R. (2014)). Pokud je tedy přípustně, že nefunkčnost společnosti je důvodem pro rozšíření odpovědnosti za náhradu škody na fyzickou osobu, pak není důvod trvat na potrestání nefunkční právnické osoby.

²² To by byl logický důsledek argumentu hodnotové bezrozpornosti právního řádu *argumentum a fortiori* (k argumentu viz MELZER (2011), s. 169-170), tj. v případě, že odpovědnost netrestněprávní je dostatečná, musí být tím spíše dostatečná odpovědnost trestní.

²³ Trestní odpovědnost právnické osoby se týká, s výjimkou vybraných trestných činů korupčních, financování terorismu a obchodu se zbraněmi – jen situace, kdy v důsledku nedostatečné organizace právnické osoby („wegen mangelhafter Organisation“) nelze trestný čin přičíst konkrétní fyzické osobě. Viz čl. 102 odst. 1 švýcarského trestního zákona.

²⁴ TRIFFTERER (1985), s. 10.

²⁵ KRATOCHVÍL, KALVODOVÁ, KUČHTA a ZEŽULOVÁ (1998), s. 9-10.

²⁶ Okolnosti zaviněné nepřičetnosti ve vztahu k tzv. Rauschdeliktu (viz trestný čin opilství dle § 360 tr. zákoníku) se s ohledem na zkoumaný problém nejeví podstatné.

zákoníku). Přitom nutno odlišit nepřičetnost, vztahující se zásadně ke konkrétnímu trestnému činu,²⁰ od nedostatku svéprávnosti, jak je chápána, co by znak subjektivity fyzické osoby (§ 55 a násl. OZ). Jinými slovy, i osoba omezena na svéprávnosti může být trestně odpovědná, pokud ve vztahu k danému skutku její rozpoznávací a ovládací schopnosti byly dostatečné.²¹

Subjektem může být i *pachatel nepřímý*, tj. ten, který využil jiného jako tzv. *živý nástroj* (§ 22 odst. 2 tr. zákoníku). Při posuzování ekonomické kriminality je v určitých případech sporné, zda je oním živým nástrojem „*nastrčená osoba*“, která se „*za odměnu propůjčuje k úkonům ve prospěch jiné osoby*“.²² Taková osoba je, po mém soudu nesprávně, označována jako tzv. bílý kůň,²³ ačkoliv vhodnější, s ohledem na podíl na trestném činu, by byl termín „*Bílý pěšec*“.²⁴ Pokud je zjištěno, že „*Bílý pěšec*“ jedná s potřebnou mírou zavinění a nikoliv ve skutkovém omylu, není živým nástrojem a lze vyvozovat jeho trestní odpovědnost jako (spolu)pachatele.²⁵

Dosah trestní odpovědnosti subjektu je mnohem širší než v případě soukromoprávní odpovědnosti: trestně odpovědný je i *účastník* na trestném činu (*organizátor, návodce a pomocník*) ve smyslu § 24 tr. zákoníku, a to v zásadě stejně jako (hlavní) pachatel;²⁶ případně jsou trestány i různé formy trestné součinnosti (§§ 361-368 tr. zákoníku).²⁷

U určitých skutkových podstat je okruh subjektů zúžen, tedy je vyžadován *subjekt speciální* nebo *konkrétní*. Zákonodárce přitom jednoznačně stanovil,²⁸ že musí-li být pachatel „*nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení*“ (§ 114 odst. 1 tr. zákoníku), postačí, že jsou dány u právnické osoby, za níž jedná.²⁹ Pro odpovědnost za ekonomickou kriminalitu je tak vyžadováno postavení konkrétního pachatele, tj. nadaného pro trestní odpovědnost určitou vlastností, např. jako *dlužníka/úpadce* u úpadkových trestných činů (*dlužník* u poškození věřitele dle § 222 tr. zákoníku a zvýhodnění věřitele dle § 223 tr. zákoníku, *úpadce* u zvýhodnění věřitele a „*prohloubení*“ úpadku dle § 224 odst. 2 tr. zákoníku), zaměstnavatele u trestného činu neodvádění povinných dávek dle § 241 tr. zákoníku nebo provozovatele nepoctivé hry/sázky (§ 213 tr. zákoníku). Jako subjekt speciální lze např. vnímat osobu, která má uloženou povinnost opatrovat/spravovat cizí majetek (§ 220 a § 221 tr. zákoníku).

Pokud je subjektem *právnická osoba*, týká se jí trestní odpovědnost po celou dobu existence, tj. tehdy, má-li právní osobnost (§ 118 OZ). Vzhledem k tomu, že právnické osoby jsou založeny na principu registračním, tedy jejich právní osobnost je vázána na registraci ve veřejném rejstříku (§ 120 a násl. OZ), jsou trestně odpovědní od jejich vzniku (zápisu do rejstříku) do zániku (výmazu z rejstříku). Zákon však navíc výslovně stanovil, že trestně

²⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78. ŠÁMAL (2010), s. 305.

²⁸ Takový problém nastává zejména v oblasti úvěrových podvodů, kde tyto osoby sjednávají, zpravidla na základě zadání jinou osobou (organizátorem), úvěrové smlouvy s úmyslem úvěrovou částku nezaplatit.

²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014.

³⁰ Zatímco v 90. letech 20. století, kdy se pojem Bílý kůň používal ještě příhodně na osobu pachatele, který „*jednal podle instrukcí dalších osob*“ (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 10 Tz 104/98) a byl součástí určité organizované skupiny, v poslední době, s tím, jak tento typ pachatele mizí, je používán tento termín nižšími soudy i Nejvyšším soudem právě zmíněným nesprávným způsobem (viz zmíněné Usnesení NS ČR, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014, Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1396/2008, Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2015, sp. zn. 5 tdo 1379/2015, Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.3. 2017, sp. zn. 5 Tdo 1425/2016, Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 2017, sp. zn. 7 Tdo 809/2017 aj.); stejným způsobem je ovšem výraz používán i v odborné literatuře (viz např. ŠÁMAL (2001), s. 63).

³¹ K typologii pachatelů ekonomické kriminality: KOTLÁN (2020).

³² Obdobně Usnesení NS ČR, sp. zn. 7 Tdo 809/2017.

³³ V oblasti ekonomické kriminality tuto „*rovnost*“ kritizoval např. Teryngel jako pro účastníka příliš tvrdou, a to s ohledem na fakt, že neprofituje z trestného činu tolik jako (hlavní) pachatel (TERYNGEL (1998), s. 28.). Ovšem např. organizované úvěrové podvody, u nichž prospěch organizátora daleko převyšuje prospěch (hlavního) pachatele, tuto námitku vyvrací.

³⁴ Německá trestněprávní úprava postihuje nepsané formy účastenství jako „*Täter hinter Täter*“, tj. „*pachatel (stojící/schovaný) za pachatelem*“. KIENAPFEL a HÖPFEL (2007), s. 224.

³⁵ Již novelou předchozího trestního zákona č. 253/1997 Sb. do § 90 odst. 2 tr. zákona (č. 140/1961 Sb.).

³⁶ V tr. zákoníku je použita formulace „*jejímž jménem jedná*“ (§ 114 odst. 2 tr. zákoníku ověřit), což je zjevná nedůslednost, neboť vzhledem ke konstrukci právnických osob po rekodifikaci soukromého práva, je právnická osoba považována za fikci (v TOPOZ příslušná změna v § 8 odst. 1 naproti tomu učiněna byla).

odpovědná je právnická osoba i za jednání fyzické osoby, ke kterému došlo před jejím vznikem (§ 8 odst. 4 písm. a) TOPOZ), a že se vztahuje (bez dalšího) i na právního nástupce právnické osoby (§ 10 odst. 1 TOPOZ).³⁰ V obou uvedených případech však shledávám trestní odpovědnost subjektu/právnické osoby nepřiměřenou. Trestní odpovědnost právnické osoby se totiž dostává do určité kolize se soukromoprávní odpovědností, a to v případě, že právnická osoba ve smyslu § 127 OZ nepřevzme účinky jednání fyzické osoby. Paradoxně tak je soukromoprávně neodpovědná, avšak trestněprávně ano.³¹ „Automatická“ trestní odpovědnost právního nástupce pak zpochybňuje již zmíněný princip odpovědnosti za jednání, které je ve sféře vlivu jednajícího. Minimálně by bylo na místě, aby byla v zákoně možnost „vyvinění“ v případě dobré víry a dostatečně opatrného postupu právního nástupce (při převzetí právnické osoby).

Rekodifikací soukromého práva bylo umožněno zřídit tzv. svěřenský fond (§ 1448 a násl. OZ), který je ovšem nutno zásadně odlišit od právnické osoby. Trestní odpovědnost tak může vzniknout pouze u fyzických osob, jež jsou v něm angažovány, tj. především u svěřenského správce.

VI. Objektivní stránka

Objektivní stránku obligatorně tvoří protiprávní skutečnost ve formě protiprávního jednání, jež je spojená s (předpokládaným) následkem příčinnou souvislostí.

Jednání může mít formu aktivního jednání – *konání*, i formu pasivní – *opomenutí* jednání, ke kterému je pachatel povinen (§ 112 tr. zákoníku).³² Je-li opomenutí výlučným znakem objektivní stránky, hovoříme o *pravých omisivních deliktech*, v ostatních případech se jedná o *nepravé omisivní delikty* (komisivní spáchané *per omissionem*).³³

Pravé omisivní delikty lze u některých majetkových/hospodářských trestných činů považovat za problematické, a to zejména tam, kde spočívají v nesplnění nějaké povinnosti vůči orgánu veřejné moci, bez aspektu klamu. Je totiž otázkou, zda by trestní represe měla být podpůrným, a někdy i zásadním opatřením při jejich vymáhání (např. neodvedení povinných plateb dle § 241 tr. zákoníku).³⁴

Opomenutím spáchané trestné činy, jež jsou formulovány komisivně, se vyskytují u ekonomické kriminality velmi často (např. zamlčení podstatných skutečností u podvodu dle § 209 tr. zákoníku, opomenutí uložené povinnosti opatrovat cizí majetek u „nevěrné správy“ dle § 220 tr. zákoníku, zkrácení daně nepodáním daňového přiznání u zkrácení daně dle § 240 tr. zákoníku apod.).³⁵

Lze podotknout, že složitost některých formulací trestněprávních jednání je (zcela zbytečně) na újmu srozumitelnosti, a tím i právní jistoty adresáta práva.³⁶ Stejně tak působí nepřehledně,

³⁷ Byť byla při tvorbě TOPOZ zvažována i alternativa trestní odpovědnosti vázané na povědomí o trestné činnosti právního předchůdce – viz Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., příloha k důvodové zprávě.

³⁸ K tomu: KOTLÁN (2019b), s. 190-191.

³⁹ Omisivní delikty jsou vždy založeny na zvláštním právním důvodu (zákon nebo smlouva). FEUERBACH a MITTERMAIER (1847), s. 50.

⁴⁰ KRATOCHVÍL (2012), s. 253.

⁴¹ V dřívější době to byla např. skutková podstata trestného činu sankcionující dlužníka za nepodání návrh na konkurs (§ 126 trestního zákona č. 140/1961 Sb.). Byť, jak uváděla důvodová zpráva k novele trestního zákona č. 253/97 Sb., jež tuto skutkovou podstatu kodifikovala, je důvodem trestní odpovědnosti za toto jednání to, že „zamlčováním pravého stavu svého postavení strhává do finančních potíží i další podnikatelské subjekty“ (Důvodová zpráva k zákonu č. 253/97 Sb., bod 10 (§ 126)).

⁴² Obzvláštní „paletou“ variant trestněprávních jednání „disponuje“ skutková podstata trestného činu porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku dle § 227 tr. zákoníku: komisivní jednání – odmítnutí splnění povinnosti, pravé omisivní – vyhýbání se povinností, a „čistě“ komisivní jednání – uvedení lží.

⁴³ Viz např. v mnoha skutkových podstatách opakovaný obrat „nepravdivě nebo hrubě zkreslené“ (speciální podvody dle § 210-212 tr. zákoníku, zkreslování účetnictví dle § 254 tr. zákoníku aj.), který lze nahradit prostým výrazem „lživé“.

jsou-li některé definice příliš kazuistické, což je např. záležitost dvou skutkových podstat tzv. úpadkových deliktů (poškození věřitele dle § 222 tr. zákoníku a způsobení úpadku dle § 224 tr. zákoníku). Někdy dokonce ani samotný zákonodárce neví, proč vlastně určité jednání sankcionuje. To je po mém soudu případ „obohacení“ skutkové podstaty trestného činu lichvy o jednání spočívající v *zneužívání lehkomyšlnosti* (§ 218 odst. 1 tr. zákoníku), přičemž lehkomyšlnost poškozeného naopak dříve trestní odpovědnost za lichvu vylučovala. To je ovšem v rozporu s principem, že trestní právo nechrání nikoho před sebou samým.³⁷

Materiálně formální pojetí znaku *jednání* se může projevit v případě, kdy se toto blíží uplatnění některého soukromoprávního institutu, avšak s protiprávním přesahem. To je typické u trestného činu zpronevěry, kdy dispozice pachatele je v podstatě jen překročením smluvního oprávnění (např. zápůjčka vozidla pořízeného „na leasing“ třetí osobě v rozporu s leasingovou smlouvou) či nesplněním zákonných podmínek určitého institutu (např. nesplnění všech podmínek pro uplatnění zadržovacího práva ve smyslu §§ 1395-1399 OZ³⁸), nikoliv však materiálně pojímaným znakem (objektivní stránky) *přisvojení* (§ 206 odst. 1 tr. zákoníku).

Trestní odpovědnost postihuje nejen způsobení *následku* (*následek poruchový*) na chráněném zájmu (objektu), nýbrž i jen jeho ohrožení (*následek ohrožovací*). Podle Kratochvíla je postavení ohroženého objektu „jiné, tedy změněné, ve srovnání s jinými objekty, trestným činem neohrožovanými“.³⁹ Ovšem porušení/ohrožení se vztahuje jen ke škodě přímé, tj. bezprostřednímu následku protiprávního jednání,⁴⁰ a skutečné, tj. zmenšení existujícího majetku.⁴¹

Majetková škoda, co by obvyklá podoba následku, je „nejvděčnějším terčem“ materiálního pojetí formálních znaků trestného činu. Takže se především dovozuje, že trestní odpovědnost za majetkové trestné činy, které nemají stanovenou spodní hranici škody, se má odvíjet od materiálně vnímaného znaku *následku*, tj. od spodní hranice majetkových trestných činů obdobných.⁴² Touto škodou nemusí být přitom nutně škoda nepatrná, ale např. i škoda nikoli malá, a to u úpadkových trestných činů způsobení úpadku dle § 224 tr. zákoníku a pletichy v insolvenčním řízení dle § 226 tr. zákoníku – analogicky k poškození věřitele dle § 222 tr. zákoníku resp. zvýhodnění věřitele dle § 223 tr. zákoníku. Zásadně však nutno odmítnout přístup, který se jeví převažující i např. v přístupu Ústavního soudu, že prostřednictvím subsidiarity trestní represe lze zabránit vyvození trestní odpovědnosti (tj. v otázce viny) i tehdy, převyšuje-li škoda způsobena trestným činem jasně stanovenou hranici škody nikoliv nepatrně jen mírně.⁴³ Takový výklad subsidiarity trestní represe, tedy mimo hranice zákonných znaků, je nepřijatelný, neexistuje pro něj žádná argumentační opora a v konečném důsledku vede k nejistotě adresátů práva.

Orgány činné v trestním řízení mají někdy tendenci při objasňování ekonomické kriminality přeceňovat následek ve formě škody, aniž by zhodnotily veškeré ekonomické faktory nebo netrestněprávní stránku věci. Upnutí se na škodu, vycházející pouze z ceny obvyklé, lze zejména vnímat u porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 tr. zákoníku. V oblasti podnikatelské se tak tento přístup může dostat do rozporu s nedocenením momentální

⁴⁴ Důkazem toho budiž následující výklad znaku *zneužívání lehkomyšlnosti* Nejvyšším soudem: „... v důsledku neschopnosti uvědomění si rozsahu a závažnosti důsledků plynoucích z jejího právního jednání, jež poškozená nebyla schopna sama adekvátně vyhodnotit, šlo tedy o ledabylost a lehkomyšlnost, když poškozená nevěnovala dostatečnou péči ochraně svých zájmů.“ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. 4 Tdo 225/2017. Zavedení zákonného znaku „lehkomyšlnost“ přitom nebylo zákonodárcem nijak zdůvodněno – viz Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., komentář k §§ 216-219.

⁴⁵ Viz Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 372/03.

⁴⁶ KRATOCHVÍL (2012), s. 259.

⁴⁷ TICHÝ a HRÁDEK (2017), s. 103-104. Viz kritéria pro stanovení výše škody dle § 137 tr. zákoníku.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Stanovisko kolegia NS ČR, sp. zn. Tpjn 301/2012.

⁵⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 5. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 46/18.

ekonomické situace, ve které se obchodní společnost nachází;⁴⁴ u jednání samosprávných orgánů se zase ne vždy zohledňují i jiná než ekonomická kritéria.⁴⁵

V souvislosti s majetkovými a hospodářskými trestnými činy je na místě upozornit na to, že se přísnější trestní odpovědnost, tj. kvalifikovaná skutková podstata může odvíjet nejen od výše škody ale i prospěchu. Výše prospěchu ovšem musí být stanovena s ohledem na danou skutkovou podstatu trestného činu, takže se nemusí rovnat příjmu pachatele z trestné činnosti (např. prospěch pachatele z neoprávněného podnikání dle § 251 odst. 2 písm. b) nebo odst. 3 písm. b) tr. zákoníku⁴⁶).

Příčinnou souvislostí je rozuměn fakt, že jednání musí být příčinnou následku, a to buď v tom smyslu, že by bez něj následek nenastal vůbec, nebo nastal, ale podstatně jinak.⁴⁷ Z korektivů příčinné souvislosti (objektivní korektivy, jež jsou prezentovány „gradací“ a „umělou izolací“, a subjektivní korektiv, jež předpokládá „pokrytí“ příčinného vztahu jeho zaviněním),⁴⁸ se objevuje při posuzování ekonomické kriminality problém s korektním vyhodnocením gradace příčinné souvislosti u podvodných jednání. Pokud totiž poškozený svým jednáním, které se vymyká, i v dané situaci, rámci „běžné péče a opatrnosti“ (§ 4 odst. 1 OZ), nebo v případě jednání (poškozeného) podnikatele bez „znanosti a pečlivosti, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena“ (§5 odst. 1 OZ), lze stěžít tvrdit, že následek (způsobení škody) je důsledkem klamavého jednání pachatele. Spíše by se dalo hovořit o tom, že škoda je v příčinné souvislosti se zjevnou neopatrností poškozeného. U trestného činu podvodu dle § 209 tr. zákoníku např. tehdy, pokud se poškozený cítí být oklamán tím, že mu byla zatajena právní vada na nemovitosti, která je ovšem zřejmá z veřejně přístupného katastru nemovitostí. U kvalifikované skutkové podstaty trestného činu úvěrového podvodu dle § 211 tr. zákoníku, jež sankcionuje způsobení škody úvěrující společnosti v důsledku uvedení nepravdivých údajů žadatelem o úvěr (např. neověření zaměstnání a příjmu či finanční situace tvrzených zadluženým žadatelem), lze v určitých případech dovozovat nenaplnění příčinné souvislosti právě z důvodu neprofesionálního přístupu úvěrující společnosti. Způsobená škoda je tak zde v příčinné souvislosti se zjevně neprofesionálním přístupem úvěrujícího, nikoliv lži uváděné žadatelem.⁴⁹

Z jiného úhlu pohledu na zmíněná podvodná jednání lze zpochybnit i materiální naplnění znaku objektivní stránky *jednání*. Pokud totiž klamavost jednání nespočívá, řečeno soukromoprávní terminologií, ve skryté vadě, nýbrž v klamu snadno odhalitelném, je společenská škodlivost *jednání* nízká.⁵⁰

Tyto „formálně materiální názory“ na příčinnou souvislost podporuje i nález Ústavního soudu, který říká, že trestní právo „nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů“.⁵¹ Obdobně pak judikuje Nejvyšší soud, že v případě, kdy „poškozený svou zjevnou neopatrností, které se mohl snadno vyvarovat, přistoupil k nejisté finanční dispozici a vynaložil finanční prostředky, pak se s důsledky této nejistoty musí také vypořádat sám, a to za použití prostředků soukromého práva“.⁵²

⁵¹ Např. nutnost prodat určitý majetek v krátké době, byť „pod cenou“, aby se zachovala provozuschopnost společnosti.

⁵² Např. povinnost zohlednit zájem obce ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů. Ovšem odchylku od tržní ceny musí příslušný orgán při prodeji/nákupu majetku odůvodnit (K tomu viz Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2010, sp. zn. Cdo 3950/2010 nebo VICHÉREK (2017), s. 127-128.

⁵³ Tím je čistý prospěch, tj. čistý výnos z podnikání. ŠÁMAL (2010), s. 2330.

⁵⁴ KRATOCHVÍL (2012), s. 262.

⁵⁵ Tamtéž, s. 263-265.

⁵⁶ Nebál bych se dokonce tvrdit, že odpovědná osoba ve společnosti se mohla za určitých okolností dopustit i trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 tr. zákoníku.

⁵⁷ Požádá-li mě osoba nevalné existence v pokročilé noční hodině v restauračním zařízení o půjčku 10.000 Kč a já jí půjčím, stěžít můžu tvrdit, že jsem byl, nebude-li mi půjčená částka „nečekaně“ vrácena, podvodně oklamán.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I ÚS 4/2004.

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2010, sp. zn. 7 Tdo 486/2010.

VII. Objekt (chráněný zájem)

Objekt je hodnotou, které trestní právo poskytuje ochranu, tedy (abstraktní) celospolečenský (právní) statek. Tato ochrana je přitom dosti „hluboká“, neboť se týká nejen jednání způsobujícího na chráněném zájmu škodu, nýbrž i jen ohrožení pokusem trestného činu (§ 21 tr. zákoníku), a za určitých okolností i jeho přípravou (§ 20 tr. zákoníku). Oproti soukromoprávní odpovědnosti je navíc poskytována ochrana i řádnému fungování orgánů veřejné moci (např. trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení dle § 225 tr. zákoníku chránící výkon funkce insolvenčního správce) či hodnotám abstraktním (např. trestný čin neoprávněného podnikání dle § 251 chránící dodržování rovných podmínek v podnikatelském prostředí).

Objekt se u některých skutkových podstat „zhmotňuje“ v podobě (fakultativního) znaku *předmět útoku*, např. „cizí věc“ u trestného činu zpronevěry dle § 206 tr. zákoníku, „cizí majetek“ u „nevěrné správy“ dle § 220 či § 221 tr. zákoníku⁵³ nebo „daň“ u zkrácení daně dle § 240 tr. zákoníku.

Objekt bývá dále tříděn podle míry abstrakce – na *objekty obecné, rodové, druhové, skupinové, individuální a konkrétní*, a podle preference významu ochrany v dané skutkové podstatě – na *objekt primární a sekundární*.⁵⁴ Z této kategorizace nás zajímá zejména druhový a skupinový objekt, jež do značné míry určují systematické zařazení trestného činu ve zvláštní části trestního zákoníku, individuální objekt, jako důležitý činitel pro určení/vyloučení jednočinného souběhu trestných činů, a odlišení objektu primárního od sekundárního.

Druhový a skupinový objekt jsou faktorem systematiky trestního zákoníku, avšak nutno poznamenat, že minimálně u majetkových a trestných činů není třídění důsledné. Mezi majetkové trestné činy jsou řazeny i skutkové podstaty, které se týkají ochrany majetku jen velmi nepřímou – např. již zmíněné trestné činy porušení povinnosti v insolvenčním řízení dle § 225 tr. zákoníku a porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku dle § 227 tr. zákoníku, chránící činnost příslušného orgánu (insolvenčního správce, soudu, správce daně aj.) nebo „kybernetické“ trestné činy dle §§ 230-232 tr. zákoníku, chránící zejména integritu počítačového systému; v případě dotačního podvodu dle § 212 tr. zákoníku, jež chrání zejména finanční prostředky z veřejných zdrojů, by bylo zase vhodnější zařazení k trestným činům hospodářským (podobně jako u poškození finančních zájmů Evropské unie dle § 260 tr. zákoníku).

Problematika jednočinného souběhu trestných činů je u ekonomické kriminality dosti složitá. V této souvislosti pouze zmíním, že identifikace a určení významu individuálního objektu u konkurujících skutkových podstat, tedy, která z nich je speciální či obecná, přednostní či subsidiární může být pro rozsah trestní odpovědnosti klíčové.⁵⁵

Pokud se týká rozlišení objektu primárního a sekundárního, tak u hospodářských trestných činů, je určitým problémem identifikace všech objektů a jejich odlišení od sebe, a to pro nepochybné prolínání ochrany řádného fungování tržního hospodářství s ochranou majetku. Zvlášť výrazně se to projevuje u „sběrné“ skutkové podstaty trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 tr. zákoníku, jež často funguje nejen jako ochrana řádného vedení účetnictví, ale i majetku poškozených soukromých osob (dotčených např. neprokázanou

⁶⁰ I zde se objevuje určitá nedůslednost zákonodárce, která má po mém soudu zásadní vliv na trestní odpovědnost: *Majetkem* je ve smyslu § 495 OZ „souhm všeho, co osobě patří“ (důvodová zpráva k občanskému zákoníku k tomu upřesňuje, že majetek je „*souhrn věcí, práv a jiných majetkových hodnot*“). Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., komentář k § 495) a teprve pod pojem *jmění* jsou kromě majetku subsumovány i dluhy. Z toho pak vyplývá, že se trestného činu „nevěrné správy“ nelze dopustit opomenutím, v jehož důsledku se zvětší dluhy na opatrovaném majetku.

⁶¹ KRATOCHVÍL (2012), s. 268-269.

⁶² Viz vztah trestných činů zkrácení daně dle § 240 tr. zákoníku kontra porušení/padělání kontrolních pásek nebo nálepek dle § 244 resp. § 245 tr. zákoníku, zkrácení daně kontra zkreslování účetnictví dle § 254 tr. zákoníku, poškození věřitele dle § 222 tr. zákoníku kontra poškození cizí věci dle § 228 tr. zákoníku atd.

zpronevěrou dle § 206 tr. zákoníku) – viz díkce „ohrozí tak majetková práva jiného“ (§ 254 odst. 1 tr. zákoníku). U trestných činů chránících duševní vlastnictví (§§ 268-271 tr. zákoníku) lze dokonce zásah do majetkových práv vyplývajících z duševního vlastnictví chápat jako významnější (tedy by majetek mohl být objektem primárním), než narušení hospodářství.

I objekt, případně předmět útoku, musí být samozřejmě dostatečně „podpořen“ materiálním vyjádřením. Nedostatečnost společenské škodlivosti objektu/předmětu útoku lze konstatovat např. u (trestněprávně relevantních) skutků vlastníků a zároveň statutárních zástupců obchodních společností. Osoba, která provede protiprávní dispozici s majetkem společnosti, jejímž je ovšem 100% vlastníkem, lze stěží považovat za pachatele trestného činu zpronevěry (§ 206 tr. zákoníku) či „nevěrné správy“ (§ 220 tr. zákoníku), neboť „materiálně“ vlastně zasáhla (v konečném důsledku) jenom svůj majetek.⁵⁶ Argument o rozdílnosti majetku právnické osoby (společnosti) a osoby fyzické (vlastníka společnosti) podporující závěr o trestní odpovědnosti, tj. úsudek o materiálním naplnění formálního znaku objekt/předmět útoku, není ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zákoníku rozhodně dostatečný.⁵⁷

Podobně lze pochybovat o porušení chráněného zájmu spočívajícího v zákazu konkurence⁵⁸ u trestného činu zneužití postavení v obchodním styku u § 255a tr. zákoníku (tzv. insider trading), kterého se měl dopustit 100% vlastník obou společností (tj. té, které měla z porušení zákazu konkurence prospěch, i té, která tím byla dotčena). Porušení zákazu konkurence, které nikomu neuškodilo a nikomu nepřineslo prospěch (aktiva si vlastně vlastník přesunul „z jedné kapsy do druhé“), lze totiž stěží považovat za společensky škodlivé.

VIII. Subjektivní stránka (zavinění)

Subjektivní stránka, vyjádřena obligatorně *zaviněním*, je psychickým vztahem pachatele ke spáchanému skutku, tedy zaviněným naplněním zákonných znaků. Vzhledem k tomu, že se zavinění musí vztahovat ke všem znakům trestného činu, nutno odmítnout přístup, který zužuje zavinění pouze na *jednání*, nikoliv však na *následek*. Příkladem toho budiž podvodné vylákání půjčky (viz trestný čin podvodu dle § 209 tr. zákoníku), které ovšem bylo zajištěno zástavním právem k nemovitosti, jejíž hodnota převyšovala výši půjčky. Zde stěží hovořit o tom, že následek (způsobení škody) byl „pokryt“ úmyslem žadatele.

Tradičně rozlišujeme (§§ 15-16 tr. zákoníku) zavinění ve formě úmyslu (přímého či nepřímého) nebo nedbalosti (vědomé či nevědomé). K tomu byla v nedávné době přidána i forma nedbalosti hrubé (§ 16 odst. 2 tr. zákoníku), která je vyjádřením vyšší míry nedbalosti (bezohlednosti), ať už nedbalosti vědomé či nevědomé.⁵⁹

Pro trestní odpovědnost je nutné zavinění ve formě (jakéhokoliv) úmyslu, pokud daná skutková podstata výslovně nevyžaduje zavinění nedbalostní (§ 13 odst. 2 tr. zákoníku). Nedbalostní zavinění lze v případě ekonomické kriminality identifikovat u „nevěrné správy“ dle § 221 tr. zákoníku a způsobení úpadku dle § 224 tr. zákoníku, a to v míře nedbalosti hrubé. Mám za to, že v obou případech, s ohledem na to, že objektem trestného činu je majetek, se jedná o nedůvodně přepjatou trestní represi a nadbytečnou kriminalizaci podnikatelských aktivit.

⁶³ Pokud by se vlastník společnosti rozhodl ukončit existenci společnosti, případně by byla ukončena z důvodů na něm nezávislých, náležel by mu veškerý její (čistý) majetek – viz příslušná ustanovení o vypořádacím podílu či uvolněném podílu dle § 30 a násl., §§ 214-215 zákona o korporacích

⁶⁴ Chybně resp. nedostatečně takto argumentoval Nejvyšší soud při podpoře důvodnosti odsouzení za trestný čin zpronevěry. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 5 Tdo 575/2013.

⁶⁵ TERYNGEL (1998), s. 85.

⁶⁶ KRATOCHVÍL (2012), s. 277. V římském právu byla hrubá nedbalost vykládána jako „neopatrnost až nepochopitelná, kdy někdo udělá něco, co by jiný neudělal,“ což je dále prezentováno autory na příkladu opatrování vzácného kaktusu: „Venku je slunný den, ale mrzne jen praštit. Víím, že kaktus má rád slunce a proto jej vystavím na otevřenou terasu“. KINCL, URFUS a SKŘEJPEK (1995), s. 112.

Naproti tomu u kvalifikovaných skutkových podstat postačuje pro trestní odpovědnost za závažnější následek, typicky vyšší škoda či prospěch, nedbalost, není-li výslovně uvedeno jinak (§ 17 tr. zákoníku).

V ekonomické kriminalitě se objevují „hraniční případy“ (ne)naplnění subjektivní stránky trestného činu u již zmíněného „Bílého pěšce“, a to při „přepisu“ obchodní společnosti na jeho osobu, potvrzení neexistujících obchodních operací apod. Absenci požadované formy zavinění lze konstatovat tehdy, jedná-li „Bílý pěšec“ kulpózně nebo ve skutkovém omylu negativním (§ 18 odst. 1 tr. zákoníku), což se v případě nevědomé nedbalosti nevylučuje.⁶⁰ To v zásadě znamená, že si není vědom, jaké právní jednání činí (např. má za to, že se podpisem listiny stává zaměstnancem společnosti).⁶¹ Naproti tomu ovšem je trestně odpovědnou osoba, která svým lhostejným výkonem funkce statutárního orgánu přispěla k trestněprávnímu následku (např. zkrácení daně podpisem fiktivních faktur).⁶²

V oblasti samosprávy lze identifikovat případy nedostatku zavinění v důsledku skutkového omylu ve smyslu § 18 odst. 1. tr. zákoníku, a to tehdy neměl-li jednající zastupitel (např. při hlasování o určitém rozhodnutí/opatření) žádné relevantní signály, že by určité odborné podklady, včetně právních byly nesprávné.⁶³

Ve vztahu k trestní odpovědnosti právnické osoby se objevují určité tendence hledat jakési zavinění, tj. „vinu“ právnické osoby v „zanedbání povinné péči“,⁶⁴ což považují za přístup nesprávný. Trestní odpovědnost právnické osoby, co by důsledek přičitatelnosti za jednání fyzické osoby, je sice výrazem deficitu kontrolní a řídicí činnosti, a zavinění může vycházet i z objektivizovaného standardu náležité péče, avšak stále se nejedná o subjektivním pochybení ve vztahu ke konkrétnímu skutku. To by totiž ve svém důsledku mohlo vést k závěru, že jakási obecná nedbalost právnické osoby je subjektivní stránkou (zpravidla) úmyslných trestných činů, spáchaných osobou fyzickou.

IX. Závěr

Stanovit trestní odpovědnost za ekonomickou kriminalitu je v mnoha případech nejednoduchou záležitostí. Předložená práce se pokusila nastínit základní aspekty trestní odpovědnosti, které ji vystihují jako výraz reakce společnosti (veřejné moci) na spáchání nejzávažnější protispolečenských jednání, tj. trestných činů. Nebylo přitom smyslem komplexně vyložit všechny významné faktory trestní odpovědnosti, nýbrž jenom/zejména ty, jež jsou pro závěr o (ne)odpovědnosti za ekonomickou kriminalitu rozhodující. Stranou přitom nemohla zůstat ani trestní odpovědnost právnických osob, neboť ta je úzce spojená právě s trestnou činností v oblasti podnikání. Nebyl zde přitom prostor pro (zevrubnější) výklad některých souvisejících problémů (např. právní a skutkový omyl, okolnosti vylučující protiprávnost, zánik trestní odpovědnosti účinnou lítostí či konkurencí trestných činů), které by si zasloužily spíše samostatné pojednání.

⁶⁷ KRATOCHVÍL (2012), s. 296.

⁶⁸ U osoby, která „za určitou odměnu skutečně právní jednání, jehož obsahu neporozuměla, nelze bez dalšího dospět k závěru o jejím úmyslném zavinění“. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014.

⁶⁹ Závěr o nepřímém úmyslu ve smyslu § 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku tak lze učinit „v případě, že pachatel formálně přijal funkci statutárního orgánu v obchodní společnosti, záměrně setrval v tomto postavení, aniž působnost statutárního orgánu fakticky vykonával, a o další průběh podnikání se nezajímal. V takovém případě jde o takový typ lhostejnosti, který byl výrazem jeho kladného vztahu ke vzniku trestněprávně významnému následku“. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1396/2008. Nehledě k tomu, že ten, kdo se stal členem voleného orgánu, se ve smyslu § 159 odst. OZ zavázal vykonávat funkci „s potřebnými znalostmi a pečlivostí“.

⁷⁰ VICHEREK (2017), s. 129 a Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. 5 Tdo 848/2010.

⁷¹ JELÍNEK (2016), s. 16.

Prezentací konkrétních příkladů/případů jsem se pokusil ilustrovat zvolený náhled na interpretaci jednotlivých faktorů trestní odpovědnosti za ekonomickou kriminalitu, zejména tedy (formálně materiálním přístupem nahlížených) zákonných znaků trestného činu.

Literatura

Becker, G. S. (1993). *Human Capital: a Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (3rd ed). Chicago: University of Chicago Press.

Doležel, R. (2014). Náhrada škody při zkrácení daně. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 12 (5), 21-23.

Dubber, M. D. a Hörnle, T. (2014). *Criminal law: a comparative approach*. Oxford: Oxford University Press.

Dyson, M. (2015). *Comparing tort and crime: learning from across and within legal systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fabrizy, E. E. (2010). *Strafgesetzbuch: StGB : samt ausgewählten Nebengesetzen: Kurzkommentar: mit einer Einführung und Anmerkungen unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Obersten Gerichtshofes und des Schrifttums*. (10. vyd.). Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Feuerbach, P. J. A. a Mittermaier C. J. A. (1847). *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts: mit vielen Anmerkungen und Zusatzparagraphen und mit einer vergleichenden Darstellung der Fortbildung des Strafrechts durch die neuen Gesetzgebungen*. 14. sehr verm. und völlig umgearb. Orig.-Ausg. Giessen: Georg Friedrich Heyer's Verlag.

Finger, A. (1904). *Lehrbuch des Deutschen Strafbuch*. Erster Band. Berlin, Carl Heymanns Verlag.

Gerloch, A. a Beran, K. (2014). *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges.

Chromý, J. a Logesová, J. (2018). Nové případy k vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 16 (5), 24-28.

Jelínek, J. (2016). Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnické osoby v českém trestním právu. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 49 (1), 3-18.

Kandová, K. (2018). K některým aktuálním hmotněprávním a procesním konsekvencím § 12 odst. 2 trestního zákoníku. *Trestněprávní revue: odborný recenzovaný časopis pro trestní právo*. 17 (1), s. 1-6.

Kienapfel, D. a Höpfel, F. (2007). *Grundriss des Strafrechts*. (12. Aufl.). Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.

Kincl, J., Urfus, V. a Skřejpek, M. (1995). *Římské právo*. (2. vyd.). Praha: C.H. Beck.

Kotlán, P. (2016). Problémy vyšetřování ekonomické kriminality spojené s existencí nefunkční obchodní společnosti. In VOJÁČEK, L. a TAUCHEN, J. *Majetkové a hospodářské trestné činy včera a dnes: (sborník z konference)*. Brno: Masarykova univerzita, 242-251.

Kotlán, P. (2019a). Vymezení pojmu ekonomická kriminalita. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*. 18 (4), 20-26.

Kotlán, P. (2019b). Význam vybraných soukromoprávních ustanovení pro princip subsidiarity trestní represe. In BRUKCKNEROVÁ, E., FRYŠTÁK, M., ČEP, D., MALÝ, J. A JANOVEC,

- M. (eds.). *Cofola 2019: část III Uzavřenost vs, Interaktivita trestního práva*. Brno: Masarykova univerzita, s. 178-196.
- Kotlán, P. (2020). Typologie pachatelů ekonomické kriminality. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 53 (1), 3-18.
- Kratochvíl, V. (2012). *Trestní právo hmotné: obecná část*. (2. vyd.). Praha: C.H. Beck.
- Kratochvíl, V. (2015). Příklad, trestný čin, společenská škodlivost a vina v trestním právu (o zásadě subsidiarity trestní represe trochu jinak). *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 154 (7), s. 539-557.
- Kratochvíl, V., Kalvodová, V., Kuchta, J. a Zezulová, J. (1998). *Praktikum z trestního práva hmotného*. Brno: Masarykova univerzita. Autor (Rok). *Název knihy* (vydání). Místo vydání: Nakladatel.
- Melzer, F. (2011). *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. (2. vyd.). Praha: C. H. Beck.
- Meurkens, L. a Nordin, E. (2012). *The power of punitive damages - is Europe missing out?*. Cambridge: Intersentia.
- Púry, F. a Šámal, P. (2018). Trestní odpovědnost v souvislosti s rozhodováním kolektivních orgánů. In: *ASPI [právní informační systém]*. Wolters Kluwer ČR [cit. 10. 1. 2018].
- Roxin, C. (1973). *Kriminalpolitik und Strafrechtssystem*. 2., um ein Nachwort vermehrte Aufl. Berlin: Walter de Gruyter.
- Šámal, P. (2001). *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Praha: C.H. Beck.
- Šámal, P. (2010). *Trestní zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck.
- Teryngel, J. (1998). *Nad trestní odpovědností podnikatele*. Praha: Orac.
- Tichý, L. A Hrádek, J. (2017). *Deliktní právo*. Praha: C.H. Beck.
- Triffterer, O. (1985). *Österreichisches Strafrecht: allgemeiner Teil*. Wien: Springer.
- Vicherek, R. (2017). Trestní odpovědnost zastupitelů měst a obcí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 25 (1), 121-134.

Legislativa

- Důvodová zpráva k zákonu č. 253/97 Sb.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 372/03.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 4/2004.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 10 Tz 104/98.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 11. 2016, případ A a B proti Norsku, nos. 24130/11 a 29758/11.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 2. 1994, případ Bendenoun proti Francii, no. 12547/86.

Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. 5 Tdo 848/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 2017, sp. zn. 7 Tdo 809/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. 4 Tdo 225/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1396/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2010, sp. zn. 7 Tdo 486/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2015, sp. zn. 5 tdo 1379/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 2. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1352/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 5 Tdo 575/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2017, sp. zn. 5 Tdo 1425/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 1. 2017, sp. zn. 15 Tdo 832/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 15 Tdo 902/2013.